

sönmez seher-i hasre kadar

20. YÜZYILDA Yazılmış Divanlar

DR. EMRAH GÖKÇE

✕ © f / otukennesriyat

YAYIN NU: 2328
KÜLTÜR SERİSİ: 1215

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-685-4

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Aysegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Gökhan Çakır

Dizgi-Tertip: Gökhan Çakır

Baskı: Pelikan Basım Matbaa ve Ambalaj Sanayi Tic Ltd Şti
Kayabaşı Mah. Ulubatlı Hasan Cad. Nu: 2H, İç Kapı Nu: 19
Başakşehir-İstanbul
Tel: (0212) 613 79 55
Sertifika Nu: 40619

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Emrah Gökçe

Ankara’da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Ankara’da tamamladı. Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden mezun oldu. “Misli İsmâ’il Hakkı ve Divanı” isimli teziyle yüksek lisansını, “20. Yüzyılda Yazılmış Divanların İncelenmesi” isimli teziyle de doktorasını tamamlayan yazar Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi’nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR • 14

ÖN SÖZ • 15

GİRİŞ • 17

1. BÖLÜM

20. YÜZYILDA YAZILMIŞ DİVANLAR • 27

1.1. 20. YÜZYILDA YAZILMIŞ DİVANLAR.....	27
1.1.1. Divan - Ketencizâde Mehmed Rüştü Efendi	27
1.1.2. Divan - Bursalı Murâd Emrî	31
1.1.3. Divan - Edîb Harâbî.....	37
1.1.4. Divan - Fâ'ik / Durak.....	40
1.1.5. Divançe - Hüseyn Kâmî.....	41
1.1.6. Divan - Mehmet Şükrü	46
1.1.7. Divan - Hâfız Baba	48
1.1.8. Divan - Urfalı Mehmed Şevket	50
1.1.9. Divan - Abdullah Necîb Efendi	53
1.1.10. Divan - Şerîf Ahmed Reşîd Paşa	55
1.1.11. Divan - Yozgatlı Mehmed Sa'îd.....	58
1.1.12. Divan - Hacı Muhiddinzâde Hüseyn Hüsni Efendi	66
1.1.13. Divan - Hasan Rüşdî.....	69
1.1.14. Divan - Niğdeli Es'ad Bey	72
1.1.15. Divan - Ahmed Mecbûr Efendi.....	73
1.1.16. Divançe - Kazancızâde Emîn Edîb.....	81
1.1.17. Divan - Hasan Rızâ	86
1.1.18. Divançe-i Eş'âr - Mehmed Ârif Bey.....	89
1.1.19. Divan - Mustafa Şevki Efendi	90
1.1.20. Divan - Âsım Kerîmî.....	92
1.1.21. Divançe - Ahmed Hicrî Efendi	93
1.1.22. Divan - Osman Bedreddîn Efendi	96
1.1.23. Farsça-Türkçe Divan - Seyyid Abdülkâdir-i Belhî	101
1.1.24. Divan - Ahmed Süreyyâ Emîn	105
1.1.25. Divan - Kemahlı İbrahim Hakkı.....	110
1.1.26. Divançe - Mehmed Sa'îd Efendi.....	112
1.1.27. Divan - Ali Emîrî	114
1.1.28. Divan - Besnili Sıdkî Efendi.....	118
1.1.29. Divan - Hüseyn Hüsni Efendi.....	120
1.1.30. Divan - Hacı Ali Gâlib Efendi	122
1.1.31. Divan - Mustafa Fethî Efendi	127
1.1.32. Divan-ı Eş'âr - Mehmed Memdûh Paşa	130
1.1.33. Divan - Trabzonlu Muallim İbrahim Cûdî.....	135
1.1.34. Divan - Ahmed Sâfî.....	139
1.1.35. Divan - Üsküdarlı Tal'at.....	143

1.1.36. Divan - Hasîrîzâde Mehmed Elif Efendi	145
1.1.37. Divan - Abdûlbâkî	152
1.1.38. Divan - Kanbalakzâde Hazmî	153
1.1.39. Divan - Mustafa Âsım	157
1.1.40. Divan - Zeynel Âbidin (Sıdkî Baba)	158
1.1.41. Divan-ı Türki - Abdûlmâlik Hilmî	164
1.1.42. Divan - Prizrenli Hacı Ömer Lûtfî	168
1.1.43. Divan - Hacı Maksûd Efendi	172
1.1.44. Divan - Mûderriszâde Nâzım Bey	174
1.1.45. Divan - Hüseyn Vassâf	177
1.1.46. Divan - Burhân-ı Belhî	186
1.1.47. Divan - Kolağası Ali Rızâ Efendi	189
1.1.48. Divan - Erbilli Es'ad Efendi	193
1.1.49. Divan - Merzifonlu İbrahim Cûdî	199
1.1.50. Divan - Mehmed Hâlid	203
1.1.51. Divan - Abdurrahim Doğan	207
1.1.52. Divançe - Reşîd Fânî	209
1.1.53. Divan - Abdurrahman Sâmi	212
1.1.54. Divançe - Abdülhamid Niyazi Çıkıntaş	216
1.1.55. Divançe - Kerâmeddîn Efendi	217
1.1.56. Divan - Urfalı Emin Kıratoğlu	222
1.1.57. Divançe - Abdülaziz Hâlis Çıkıntaş	226
1.1.58. Divan - Mehmed Münib	227
1.1.59. Divan - Mehmed Sa'îd	231
1.1.60. Divan - Hacı Hulûsî Baba	232
1.1.61. Divan - Yozgathlı Hüsni	235
1.1.62. Divan - Mustafa Hulûsî Efendi	240
1.1.63. Divan - Siverekli İbrahim Re'fet	247
1.1.64. Divançem - Divriğili Ahmet Mikdat Poyraz	252
1.1.65. Divan - Serbestzâde Ahmed Hamdî-i İskilibî	257
1.1.66. Divançe - Müftüzâde Mehmed Sa'îd Efendi	263
1.1.67. Divançe - Abdurrahman Kâmil Yetkin	266
1.1.68. Divançe - Urfalı Abdî	270
1.1.69. Divan - Abdülaziz Mecdî Tolun	272
1.1.70. Divan - Haydârî	276
1.1.71. Divançe - Mustafa Nazmi Ersin	278
1.1.72. Divançe - Elmalılı Hamdi Yazır	282
1.1.73. Divan - Baba Hüsni	287
1.1.74. Divan - Sabrî Kalkandelen	291
1.1.75. Divan - Mehmed Tevfik Balcı	295
1.1.76. Divançe - Molla Ali Tâlibî	298
1.1.77. Divan - Ahmed Remzî Akyürek	303
1.1.78. Divan - Şeyh Râşid Efendi	306
1.1.79. Divan - Rizeli Âtuf	309
1.1.80. Divançe - Nâfi Miskioğlu	312

1.1.81. Divan - Bahâeddîn Sâlih	317
1.1.82. Divan - Baba Kânî	319
1.1.83. Divan - Karazlı Hakkı Bey	322
1.1.84. Divan - Hamâmîzâde İhsân	326
1.1.85. Divançe - Mehmet Sıtkı Akozan	329
1.1.86. Divan - Abdulgani Fahri Bulduk	332
1.1.87. Divan - Hasan Fehmi Tezdoğan	334
1.1.88. Divan - Tâhirü'l-Mevlevî	338
1.1.89. Divan-ı Kenz-i Şumûs - İbrahim Halil Soğukoğlu	346
1.1.90. Divan - Huzûrî	351
1.1.91. Divan - Mehmed Tâhir Nâdî	353
1.1.92. Divan - Kâzım Baba	356
1.1.93. Divançe - Ömer Feyzî	359
1.1.94. Divan - Muhyiddin Râ'if Yengin	360
1.1.95. Divan - Manastırlı Halil Recai Bey	363
1.1.96. Divançe - Harputlu Mustafa Sabrî Efendi	365
1.1.97. Divan - Baba Sâlim	370
1.1.98. Divan - Ali Bâkî Gül Baba	373
1.1.99. Divan - Abdülhamit Sağıroğlu	376
1.1.100. Divan - Ali Rızâ Öge	377
1.1.101. Divan - Ali Sancakoğlu	381
1.1.102. Divançe - Abdülcebbar Ağa	383
1.1.103. Divan - Ağlar Baba	385
1.1.104. Divançe - Mehmet Hazmi Tura	390
1.1.105. Divan - Ali Hâkî Ednâ	393
1.1.106. Divan - Hasan Âlî Yücel	396
1.1.107. Divan - Eşref Dede	399
1.1.108. Divan - Osman Zeki Yücebilgiç	402
1.1.109. Divançe - Talât Gönensay	407
1.1.110. Divan - H. Cumalı Çoğal	410
1.1.111. Divan - Hacı Muharrem Hilmî Efendi	413
1.1.112. Divan - Ahmed Sârim Doğru	415
1.1.113. Divan - Hüsn-i Gülzârî Efendi	417
1.1.114. Divan - Mirza Meryemhan	422
1.1.115. Divan - Kerbelâyî Kara Meşhedî Süleymanoğlu Aliyev	425
1.1.116. Divan - Yûsuf Fâhir Ataer	428
1.1.117. Divançe - Cevat Durceylan	433
1.1.118. Divan - Fikret Memişoğlu	436
1.1.119. Divan - Hüseyin Şemsî Ergüneş	438
1.1.120. Divan - Kaşıkçı Ali Rızâ Efendi	441
1.1.121. Divan - Ahmed Cemil Miroğlu	444
1.1.122. Divançe - Harputlu Bedrî Çarsancaklı	448
1.1.123. Divançe - Abdullah Konbul	450
1.1.124. Divançe - Ârif Nihat Asya	453
1.1.125. Divan - Molla Yâsin	457

1.1.126. Divan - Hoca Hâfız Ahmed Fethî	459
1.1.127. Divan - Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı	462
1.1.128. Divan - Meşhedî Hasan Ağa.....	468
1.1.129. Divan - Hâfız Kâmil Kıdeys	471
1.1.130. Divan - Abdülaziz Şenol	475
1.1.131. Divan - Ali Rızâ Erhan	479
1.1.132. Divan - İhsan Ozanoğlu	482
1.1.133. Divan - Abdülbâkî Gölpinarlı	486
1.1.134. Divan - Osman Hulûsî Efendi	490
1.1.135. Divançe - Burhan Câhid	493
1.1.136. Divan - Hâfız Edhem Mollaömeroğlu	496
1.1.137. Divan - Ârif Hikmet Gököğlu	500
1.1.138. Divan - Turgut Koca	504
1.1.139. Divan - Mehmet Emîn Boyraz	506
1.1.140. Divan - Lütî Filiz	509
1.1.141. Divançe - Cem Dilçin	513
1.1.142. Divan - Abdurrahman Kavillioğlu.....	521
1.1.144. Divan - Hâfız Abdullah Nazırlı	525
1.1.145. Divançe - Osman Kemal Kayra.....	529
1.1.146. Divan - Âtîf	533
1.1.147. Divan - Azmî	534
1.1.148. Divan - Kâmî	536
1.1.149. Divançe - Hüseyin Hâkî Coşkuneren	537
1.1.150. Divan - Hüseyin Sabrî	540
1.1.151. Divan - Rîzî.....	541
1.1.152. Divançe - Vehmî	543
1.1.153. Divan - Orhan Gökçe	544
1.1.154. Divan - Mikâil Bayram	547
1.1.155. Divançe - Nejat Sefercioğlu	552
1.1.156. Divan - Şahin Uçar	557
1.1.157. Divan - Necibe Taşkın Çetinkaya.....	562
1.1.158. Nev-Divan - Hasan Kavruk.....	569
1.1.159. Divan - Ömer Demirbağ	572
1.1.160. Divan - Savaş Şafak Barkçin.....	576
1.1.161. Divan - Muhammed Ali Eşmeli	581
1.1.162. Divançe-i Hârûn - Harun Ögmüş	585
1.1.163. Divançe - Kenan Yavuzarslan	590
1.1.164. Divançe-i Edîbî - Recep Yıldız.....	591
1.1.165. Divan - Fâik Enes Demir	594

1.2. DİVÂN OLARAK ADLANDIRILMAYANLAR..... 595

1.2.1. Sâkî-i Aşk - Seyyid Selmân Efendi	595
1.2.2. Mecmû'a-i Eş'arım - Yûsuf Bahâeddîn Bey.....	600
1.2.3. Şiirler - Kasabalı Nûrî.....	603
1.2.4. Ufak Mecmû'a-i Şî'r - Bahâ	611

1.2.5. Mecmû'a-i Eş'âr - Kastamonulu İshâkzâde Fevzî	614
1.2.6. Birinci Mecmû'a-i Eş'ârım yâhud Nev-Bahârım / İkinci Mecmû'a-i Eş'ârım yâhud Sonbahârım - Yûsuf Ziyâ Bey	617
1.2.7. Reşehât-ı Tahassûr - Mehmet Behâeddîn	619
1.2.8. Neşîde - Hasan Nâcî Efendi	621
1.2.9. Nutk-ı Cemâlî Baba - Hasan Cemâlî Baba	624
1.2.10. Güfte-i Kâmil - Maraşlı Mustafa Kâmil	626
1.2.11. Rûh-i Mecnûh - Kaytâzzâde Nâzım Efendi	630
1.2.12. Mecmû'a-i Eş'âr - Yozgath Edib Bey	633
1.2.13. Şiir Defteri - Müderris Bûlbûlzâde Abdullah Edib Bayram	635
1.2.14. Şiir Mecmû'ası - Erbilli Abdürrezzak Ağa	637
1.2.15. Reşehât - Dervîş Sözleri - Huzûr-ı Hilkatte - Tokadîzâde Şekîb Bey	641
1.2.16. Reyâhîn - Urfalı Hilmî	645
1.2.17. Türkçe Şiirler (Enfâs-ı Bâkî) - Abdûlbâkî Baykara Dede	648
1.2.18. Eş'âr-ı Şemsî - Güftâr-ı Şemsî - Mehmed Şemseddîn Ulusoy	653
1.2.19. Şiirler - Kemâleddîn-i Harputî Efendi	657
1.2.20. [Gencîne] - Üsküplü Sâdeddîn Sırrî	662
1.2.21. Nağamât-ı Vîcdâniye - Sâdık Vîcdânî	666
1.2.22. Aşkın Sesi - Ali Salâhaddîn Yigitoglu	670
1.2.23. Gazellerim - Ali İffet Gencarap	674
1.2.24. Turrehât - Ömer Ferid Kam	677
1.2.25. Şiir Defteri - Mehmet Ali Aynî	679
1.2.26. Şiir Defteri - Ahmed Celâleddîn Baykara Dede	682
1.2.27. Solgun Çiçekler - Mehmed Şerefeddîn Yaltkaya	687
1.2.28. Zâdegân - Su'ûd Mehmed Yavsî	690
1.2.29. Nefesler - Basrî Baba	693
1.2.30. İlahiyât-ı Ken'ân - Ken'ân Rifâî	695
1.2.31. Şiirler - Ürgüplü Nurettin Samî	698
1.2.32. Defter - Abdullah Na'im Bayram	700
1.2.33. Aşk Sızıntıları - Osman Kemâlî	702
1.2.34. Gülzâr-ı Şebâb - Bahâr-ı Hevesim - Mahmûd Şevket Gavsî	705
1.2.35. Gülgonca-i Âşıkân - Hayrullah Tâceddîn Efendi	708
1.2.36. Sarı Çiğdemler - Ahmet Talât Onay	710
1.2.37. Hulâsatü'l-Hakâyık - Alvarlı Efe Hazretleri	714
1.2.38. Eski Şiirin Rûzgârıyla - Yahyâ Kemâl Beyatlı	718
1.2.39. Şiir Defteri - Ahmed Râmî Atan	721
1.2.40. Hulviyyât - Sofuzâde Mehmed Tevfik	723
1.2.41. Şiirler - Hâfız Yusuf Cemil Ararat	726
1.2.42. Eş'âr - Bekir Sıdkı Sencer	728
1.2.43. Şiirler - Abdülkâdir Dirioz	732
1.2.44. Pınar Başında - Mehmet Süleyman Teymuroğlu	734
1.2.45. Külliyyât-ı Şemsî (Divan-ı Hadîkatü'l-Me'âni) - Muhammed Şemseddîn Canpek	738
1.2.46. Gazeller - Aliğa Vâhid	741
1.2.47. Düşüncelerim - Coşkun Duygularım - Mehmed Sâdık	745

1.2.48. Bir Ömür Boyunca - Zeki Savcı	750
1.2.49. Şiirler - Celâleddîn Avkovan	755
1.2.50. Nüzhetü'l-Ervâh - Ömer Nasûhî Bilmen	757
1.2.51. Mihrâb-ı Aşk - Midhat Bahârî Beytur	762
1.2.52. Defter - Yahyâzâde Âsaf	766
1.2.53. Beyânü'l-Hâl Fî-Ahvâli'l-İnsân - Mehmed Bahâeddin Kumandaş	770
1.2.54. Mecmû'a - Abdulkâdir Bâhir Ayata.....	772
1.2.55. Sûbha-i Emrî - Ahmed Emrî Yetkin	774
1.2.56. Ay Batarken Güneş Doğar - Kemâl Edib Kürkcüoğlu	779
1.2.57. Erler Demine - Nusret Tura	783
1.2.58. Gülzâr-ı Aşıkân - Sadreddin Özyapar	788
1.2.59. Şiirler - Kangallı Mehmet Recâ'î	790
1.2.60. Şiirlerimden Seçmeler - Kâzım Vehbi Oral	792
1.2.61. Türkçe Şiirler - Şehriyâr	794
1.2.62. Gönül Damlaları - Abdurrahman Fehmi Bilgin	798
1.2.63. Nefesler - Şevket Turgut Çulpan.....	801
1.2.64. Kalbimin Duyguları - Bir Fakirin Mûnâcâtları Mustafa Necâtüddîn Efendi	804
1.2.65. Şiirler - Veysel Öksüz	808
1.2.66. Şiirler - Midhat Sertoğlu	812
1.2.67. Gönülümün Defterinden - Osman Mazlûm	816
1.2.68. Gönül Sadâsı (Neycî Divanı) - Yaşar İhsan Gülver	820
1.2.69. Kudemanın Yolunda Birkaç Adım veya Çocukluğumda Başlayıp Devam Eden Heveslerim - Haydar Ali Diriöz	823
1.2.70. Tuna'yla Hasbîhal - Memdûh Cumhur	832
1.2.71. Mecmû'a-i Eş'âr - Fûrûğî	834
1.2.72. Nurdoğuş - Şeref Batmaz	836
1.2.73. Kadîm Mânânın Rûzgârıyla - Mustafa Tahralı	838
1.2.74. Nidâ ve Nağmedir Zaman - Bâkî Bilgin	842
1.2.75. Nesl-i Revân - Numan Cengiz	844

2. BÖLÜM

20. YÜZYILDA YAZILMIŞ DİVANLARIN KLÂSİK EDEBİYAT GELENEĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ • 849

2.1. ŞAİRLER	849
2.1.1. Doğum Yerleri.....	849
2.1.2. İsimleri	851
2.1.3. Mahlâsları	857
2.1.4. Meslekleri	859
2.1.5. Tasavvufî Rabıtaları	860
2.1.5.1. Nakşibendiyye	861
2.1.5.2. Mevleviyye.....	861
2.1.5.3. Kâdiriyye.....	861
2.1.5.4. Melâmiyye.....	861
2.1.5.5. Bektâşiyye	862

2.1.5.6. Uşşâkiyye	862
2.1.5.7. Halvetiyye	862
2.1.5.8. Rifâ'iyye	862
2.1.5.9. Bayrâmiyye	862
2.1.5.10. Sa'diyye	862
2.1.5.11. Şâzeliyye	862
2.1.6. Şairlerin Vefat Yerleri	862
2.2. DİL	863
2.2.1. Alışılmadık Bağdaştırmalar.....	863
2.2.2. Mahallî Söyleyişler.....	867
2.2.3. Arkaik İfadeler.....	868
2.3. ŞEKİL	869
2.3.1. Aruz ve Hece Vezninin Birlikte Kullanımı	869
2.3.2. Divanlara Özel İsim Verme.....	872
2.3.3. Müşterek Şiir Yazma Geleneği.....	873
2.3.4. Nazîre Geleneğinin Devamı.....	875
2.3.5. Noktalama İşaretlerinin Kullanımı.....	883
2.3.6. Şiirlere Başlık Koyma.....	883
2.3.7. Şiirlerin Yazım Tarihi ile İlgili Bilgi Verilmesi	884
2.3.8. Şiirlerin Yazım Yerleri ile İlgili Bilgi Verilmesi.....	885
2.3.9. Nazım Şekli Tercihleri	885
2.4. MUHTEVA.....	889
2.4.1. Devrandan Şikâyet.....	889
2.4.2. Dönemin Tarihi ile İlgili Unsurlar.....	899
2.4.3. Ehl-i Beyt Sevgisi.....	909
2.4.5. Tehzîl ve Mizah	915
2.4.6. Tematik Divançe	920
2.4.7. Yeme-İçme Unsurları	920
2.4.8. Aile Fertlerinin İsmi Zikretme	926

SONUÇ • 929**KAYNAKLAR • 935****EK • 963**

EK-1. Divanı Olmayan; Fakat 20. Yüzyılda Aruz Vezniyle Şiirler Yazan Bazı Şairlerin Şiirlerinden Misaller.....	963
--	-----

TABLO • 999

Tablo 1. Özet Bilgiler.....	999
-----------------------------	-----

ÖN SÖZ

20. Yüzyılda Yazılmış Divanlar isimli bu çalışma, tarafımızca yapılmış olan doktora tez¹ çalışmasının gözden geçirilmiş ve hatırı sayılır bir miktarda genişletilmiş hâlidir. İki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, klâsik Türk edebiyatının tarih sahnesinden çekildiğinin var sayıldığı bir dönem olan 20. yüzyılda, 240 şair tarafından kaleme alınmış divanlar ve bu divanları kaleme alan şairler tedkik edilmiştir. 20. yüzyılda aruz veznini kullanarak şiirler kaleme almış olmakla birlikte bir divan tertip etmeyen şairlerin de varlığı göz önünde bulundurulduğunda, klâsik tarzda eser veren şairlerin sayıca çokluğu açıkça görülmektedir. Klâsik şiirin bittiğinin varsayıldığı bir dönemde bu sayının oldukça yüksek olması dikkat çekicidir. Bu divanlar, divan ismiyle adlandırılanlar ve divan olarak adlandırılmayıp özel bir isim verilen eserler olarak ikiye ayrılarak incelenmiştir. Bu bölüm yazılırken şairler hakkında biyografik bilgi verilmiş ve yazmış oldukları eserlerin neler olduğu sıralanmıştır. Ardından şairin divanı ile ilgili hususiyetler detaylı bir şekilde belirtilerek şairin edebî şahsiyetini yansıtan üç şiir misal olarak verilmiştir.

İkinci bölüm 20. yüzyılda yazılmış divanların klâsik edebiyat geleneği açısından değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Osmanlı döneminde yaşayan şairlerle 20. yüzyılda divan tertip etmiş şairlerin eserleri arasındaki ilişkiler oldukça detaylı bir sûrette incelenmiştir. Bu bölümde 20. yüzyılda divan yazan şairlerin doğum yerleri, isimleri, mahlâsları, meslekleri ve tasavvufî rabitaları incelenmiş, ardından bu eserler dil, şekil ve muhteva bakımlarından bir değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.

Çalışmanın sonuna, 20. yüzyılda divan yazan şairlerin isim, doğum yeri, vefat yeri, doğum tarihi, vefat tarihi, divanın adı, mahlâs, vezin, meslek ve tarikat bilgilerinin toplu olarak verildiği bir tablo eklenmiştir. Bu tablo bir mânâda yapılan çalışmanın özeti olma mahiyetini haizdir.

Kaleme alınan edebî eserler belli oranda eserin üretildiği cemiyete şahitlik ederler. O cemiyetin ahvâlini aktarma hususunda gözden geçirilmesi gereken kaynaklar arasında yer alırlar. Tarafımızca yapılan bu çalışma 20. yüzyılın genel panoramasını bir de şiirler üzerinden tedkik edebilme fırsatı sunmaktadır. Çünkü hayatta ne varsa edebiyatta da o vardır.

19. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle divan edebiyatının tarih sahnesinden çekildiği düşünülmüş, hatta 20. yüzyılda şiir vadisinde kalem oynatmış edipleri ihtiva eden antoloji tarzındaki eserlerde bu yüzyılda divan yazan şairlere hemen hemen hiç rastlanmamıştır. Klâsik Türk edebiyatının tarih sahnesinden çekilmek bir yana dursun olanca haşmetiyle hayatietini devam ettirdiğini göstermek bakımından bu çalışma dikkat çekicidir. Görülmektedir ki yok sayılan, görmezlikten gelinen bu şairler klâsik Türk şiir geleneğini bu asırda devam ettirmişlerdir. Hayat tarzının değişmesine, iletişim vasıtalarının farklılaşmasına ve hatta asırlarca kullanılmış olan alfabesinin bile

¹ Emrah Gökçe, 20. Yüzyılda Yazılmış Divanların İncelenmesi (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021).

GİRİŞ

Ömer Faruk Akün'e göre klâsik edebiyatımız, ilk belirgin numunelerini vermeye 13. yüzyıl sonlarında başlamış, 19. yüzyılın sonlarına kadar varlığını devam ettirmiş, Arapça-Farsça kelimelerin geniş ölçüde kullanıldığı bir dille varlığını altı asır sürdürmüş bir edebiyat geleneğidir.¹ Cumhuriyet döneminde yazılan edebiyat tarihi kitapları incelendiğinde, kaynakların neredeyse tamamının 19. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla klâsik şiirimizin tarih sahnesinden çekildiği hususunda ittifakı vardır. Yaptığımız bu çalışma bir mânâda bu bilginin tashihi niteliğindedir.

Abdülhak Şinasi Hisar, Yahyâ Kemâl Beyatlı'yı anlatmak kaleme aldığı eserinde bu konu ile ilgili şunları söylemektedir: “*Edebî tarzlar ve edebî mektepler resmî tarihlerin ve rejimlerin kayıtlarına göre değil, kendi gizli ve şahsî günler ve gecelerinin hususiyetlerine göre devam eder. Divan edebiyatının 19. asrın sonundan evvel tükenmiş olduğu bir mütearifedir. Kudemadan Yenişehirli Avnî Bey 1883'te vefat edince divan edebiyatının kapanmış olduğu söylenilirdi. Halbuki 20. asrın başlangıcından beri Yahyâ Kemâl 1958'de ölünceye kadar, divan edebiyatının şiirine devam eder. Yalnız en klasik numunelerini göstermekle iktifa etmiyor, hatta en müessir ahenklerini, en canlı renklerini, en mükemmel şekillerini yaşıtmış oluyordu.*”²

Bu çalışmada hedefimiz 20. yüzyılda yazılmış olan divanları tespit etmek, onlar hakkında incelemelerde bulunmak ve şairlerin edebî kişiliğinin anlaşılması açısından her birinin 3'er şiirini misal olarak vermektir. Bu 3 şiir seçilirken üslup, vezin ve kafiye bakımından güzel olmasına dikkat edildiği gibi muhteva bakımından şairin sanat kudretini yansıtmaya da özellikle dikkat edilmiştir.

Divan edebiyatından misaller vermek ve onu tanıtmak gayesiyle 20. yüzyılda yazılmış antolojilerin hiçbirinde bu yüzyılda eser vermiş divan şairlerine maalesef rastlanmamaktadır. M. Fuat Köprülü'nün hazırladığı *Divan Edebiyatı Antolojisi*³, Necmettin Halil Onan'ın hazırladığı *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*⁴, Vasfî Mahir Kocatürk'ün hazırladığı *Divan Şiiri - Bugünkü Dile Çevrilmişleriyle*⁵, Halil Erdoğan Cengiz'in hazırladığı *Divan Şiiri Antolojisi*⁶, Şemsettin Kutlu'nun hazırladığı *Divan Edebiyatı Antolojisi*⁷, Sadık Deniz'in hazırladığı *Bugünün Diliyle Divan Şiiri*⁸, Ahmet Necdet'in hazırladığı *Bugünün Diliyle Divan Şiiri Antolojisi*⁹, Ahmet Atilla Şentürk'ün hazırladığı *Osmanlı Şiiri Antolojisi*¹⁰, M. Orhan Soysal'ın hazırladığı *Eski Türk Edebiyatı Metinleri*¹¹ gibi eserlerde

¹ Ömer Faruk Akün, *Divan Edebiyatı* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2013), 15.

² Abdülhak Şinasi Hisar, *Yahya Kemal'e Veda* (İstanbul: Everest Yayınları, 2022), 75.

³ M. Fuat Köprülü, *Divan Edebiyatı Antolojisi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2006).

⁴ Necmettin Halil Onan, *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991).

⁵ Vasfî Mahir Kocatürk, *Divan Şiiri - Bugünkü Dile Çevrilmişleriyle* (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1967).

⁶ Halil Erdoğan Cengiz, *Divan Şiiri Antolojisi* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1972).

⁷ Şemsettin Kutlu, *Divan Edebiyatı Antolojisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1983).

⁸ Sadık Deniz, *Bugünün Diliyle Divan Şiiri* (İstanbul: Teknik Ofset ve Garanti Matbaası, 1972).

⁹ Ahmet Necdet, *Bugünün Diliyle Divan Şiiri Antolojisi* (İstanbul: Adam Yayınları, 1995).

¹⁰ Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Antolojisi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006).

¹¹ M. Orhan Soysal, *Eski Türk Edebiyatı Metinleri* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2002).

1. BÖLÜM

20. YÜZYILDA YAZILMIŞ DİVANLAR

1.1. 20. YÜZYILDA YAZILMIŞ DİVANLAR

1.1.1. Divan - Ketencizâde Mehmed Rüştü Efendi

1834 yılında Erzurum'da doğmuştur. Babası keten bezi alıp satmakla geçinen Rizeli Bekir Efendi adında bir zattır. Bu yüzden Mehmet Rüştü Efendi "Ketencizâde" olarak anılmıştır. Bütün eğitim hayatını Erzurum medreselerinde geçirmiş, icazetnamesini burada almış ve yine bu şehirde meşhur olmuştur. Bir süre Kavak Camii'nde müezzinlik yapmış daha sonra Ulu Cami gibi büyük bir camiye imam-hatip olmuştur. Uzun yıllar burada görev yaptığı için "Ulu Cami İmamı" olarak da tanınmıştır.¹⁴⁴

Ketencizâde Mehmet Rüştü Efendi Nakşibendî tarikatına gönül vermiştir. İlk olarak Kishalı (Tortumlu) H. Feyzullah Efendi'ye intisap etmiştir. Onun ahirete irtihallinden sonra Erzurum'dan ayrılmıştır. Oldukça uzun bir süre gurbette bulunmuştur. Bir ara hacca da gitmiştir. Bu süre zarfında pek çok insan-ı kâmilî ziyaret etmiştir. Bu sırada Bursalı Şeyh Süleyman Efendi'yi bulmuş ve ona gönül vermiştir. Günleri neşe içinde geçerken Erzurum'un esir düştüğünü büyük bir üzüntüyle öğrenmiş ve kederli bir vaziyette İstanbul'a gelmiştir. Ardından Erzurum'a gitmiştir. Akabinde Bitlisli Şeyh Küfrevî Hazretleri'ne bağlanmış ve vefat edinceye kadar ona bağlılığını sürdürmüştür. Ketencizâde, Nakşibendîlik tarikatında halifelik de almıştır. Evli bir zat olan Ketencizâde'nin kaç çocuğu olduğu net olarak bilinmemektedir. Ölüm tarihi hakkında çeşitli rivayetler olsa da C. S. Revnakoğlu'na göre vefat tarihi 12 Mayıs 1332 yani 25 Mayıs 1916'dır.¹⁴⁵

Ketencizâde hâfız, âlim, mütefekkir, mutasavvıf, hatip, şair, hattat ve aynı zamanda kâmil bir gönül insanıdır. Erzurum tarihi ile ilgili manzumeleri sebebiyle şehrin tarihçisi, hatta bazı günlük olayları yansıtmamasından ötürü şehrin vakanüvisi de sayılabilir. Son derece dürüst, görevine bağlı, temiz ahlâk sahibi, alçak gönüllü, çalışkan bir insandır. Yeri geldiğinde son söyleyeceğini ilk olarak söyleyen ve yeri geldiğinde de doğru bildiğini dudaktan esirgemeyen, haramdan çok korkan, haktan hakikatten ayrılmayan bir zattır. Oldukça kültürlü bir zat olduğu, yaptığı tahsil ve edindiği bilgiler eserlerinden anlaşılmaktadır. Arapça ve Farsçayı çok iyi bilmektedir. Özellikle yaşadığı dönemde Farsçayı en iyi bilen kişilerden biri olduğu söylenir. Halkla iç içe, hoş sohbet bir meclis adamıdır. Aynı zamanda hazır cevap bir kişiliği vardır. Kimi zaman bol bol güldüren kimi zaman da bol bol düşündüren bir zattır.¹⁴⁶

Ketencizâde her şeyden evvel velud bir şairdir. Şiire başladığı günden ahirete irtihal ettiği güne kadar şiirle meşgul olmuştur. Gördüğü hemen her şeyi mısralara dökmüştür. Özellikle Erzurum'un taşına, toprağına, ölüsüne, dirisine çok sayıda gazeller,

¹⁴⁴ Naci Elmalı, *Erzurumlu Ketencizade Mehmet Rüştü Efendi* (Ankara: Elmalı Yayınları, 1985), 21.

¹⁴⁵ Elmalı, *Erzurumlu Ketencizade Mehmet Rüştü Efendi*, 21-40.

¹⁴⁶ Elmalı, *Erzurumlu Ketencizade Mehmet Rüştü Efendi*, 24.

Kâdir-i hikmet bilipdir haddini
 Ân ki hod dânist şod der-hıfz-i ân
 (Senin koruyuculuğunla kendini bilir.)³⁶³

1.1.24. Divan - Ahmed Süreyyâ Emîn

Ahmed Süreyyâ Emîn (1848-1923) Hazretleri, tasavvuf tarihi boyunca benzerini göremediğimiz bir tavrın, üslûbun ve meşrebin sahibidir. Nutuklarındaki ifşaat, kendisinden önce bu makama sahip hiçbir zatın kelâmından zuhur etmemiştir. Bu nedenle Hazret-i Süreyyâ'nın *Divan*'ı ve *Varidat*'ı, sadece tasavvuf tarihi için değil, insanlık tarihi için de bir ilktir. Nev'i şahsına münhasır, son derece müthiş ve tehlikeli nutukları, kendi tabiriyle söylemek gerekirse "*Kur'an'ın vahyolduğu menbada zuhur etmiş kelâm-ı nefsi*"dir, dolayısıyla "*menşe' ve suduru tefehhüm edilerek*" okunması gerekir.³⁶⁴

Her türlü makamın ve mertebenin üstünde bir zâtiyete ve Kâdirlik ötesinde bir kâdiriyyete sahip olduğunu beyan eden Hazret-i Pîr-i Sâni-i Kâdirî, Sultân Şeyh Ahmed Süreyyâ Emîn, 1848 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası, Enderûn-ı Hümâyûn'da yetmişmiş, sır kâtibi Mehmed Emin Bey, dedesi, Mihrişah Vâlîde Sultan'ın yağlıkcıbaşı el-Hâc İbrahim Ağa; annesi ise Hatice Melek Hanımefendi'dir. İlk ve orta tahsilinden sonra, özel hocalardan ders alarak eğitime devam eden Hazret-i Süreyyâ, henüz on dokuz yaşındayken, ilk seri ateşli topu icat etmiştir. Bu topu, Zeytinburnu'ndaki silâh fabrikalarında, bizzat tarif ederek 500 altın liralık bir masrafla, iki senede imal ettirmiştir. Hazret'in top çizimleri, Sultan 2. Abdülhamid'in izni ile Alman Krupp firması mühendisleri tarafından alınıp Almanya'ya götürülmüştür. Almanlar, Hazret'in top tasarımından yola çıkarak seri ateşli bir top imal edip bir örneğini Sultan 2. Abdülhamid'e hediye etmişlerdir. Gerek Hazret'in imal ettirdiği gerek Almanlar'ın Hazret'in projesini kullanarak imal ettikleri toplar, bugün hâlâ Harbiye Askerî müzesinde teşhir edilmektedir.³⁶⁵

Hazret-i Süreyyâ, Şerife Hatice Atiyyetullah ile evlenmiş olup, Atiyyetullah Hazretleri'nden Dr. Fuad Süreyyâ Paşa ve Ali Münir Süreyyâ Bey olmak üzere iki oğlu olmuştur. Bir dönem Posta ve Telgraf Nezâreti'nde meclis azalığı yapmasının yanı sıra, tornacılık ve marangozluk zanaatları ile de meşgul olmuştur. Posta ve Telgraf Nezâreti azalığı görevinden, Şerife Hatice Atiyyetullah Hazretleri'nin vefatı sonrasında ayrılmıştır. Ailesinden kalan varidat dolayısıyla geçim sıkıntısı yaşamayan Hazret-i Süreyyâ, Nuruosmaniye semtinde ikamet etmiştir. Vefatından kısa bir süre önce İsmet Hanımefendi ile evlenmiş; fakat bu evlilikten çocuğu olmamıştır.³⁶⁶

Şer'i ilimleri ailesinden ve özel hocalardan tahsil eden Hazret-i Süreyyâ'nın manevî istidadı hakkında küçük bir fikir sahibi olabilmemiz için şu ifadeleri kâfidir: "*Dört*

³⁶³ Karaköse, *Divan-ı Belhî - Seyyid Abdülkadir Belhî'nin Farsça Türkçe Divanı*, 330-331.

³⁶⁴ Hazret-i Pîr-i Sâni Ahmed Süreyyâ el-Kadirî, *Hazret-i Süreyya Divanı ve Varidatı*, haz. Kahraman Özkök (İstanbul: Revak Kitabevi, 2013), i.

³⁶⁵ Hazret-i Pîr-i Sâni Ahmed Süreyyâ el-Kadirî, *Hazret-i Süreyya Divanı ve Varidatı*, i-ii.

³⁶⁶ Hazret-i Pîr-i Sâni Ahmed Süreyyâ el-Kadirî, *Hazret-i Süreyya Divanı ve Varidatı*, ii.

Çekdiğim bir yâr için yâ bunca gavgâlar nedir
Safha-i meydân-ı gam içre şu da'vâlar nedir
Yâ bu cânım al veyâhud ver bana dildârımı
Yâ bu mihnet-hânenen kaldır şu âh u zârımı

Söylesem hâl-i dili kim didelerden nem gelir
Rahm eder süz-ı dile efgânıma âlem gelir
Ol zamân Tâlib huzûr-ı devlete ebkem gelir
Kim leb-i la'lîn hasta-hâneme mülhem gelir
Senden ayrı gülşene girsem bana mâtem gelir
Zehr içerse vuslatınla ol bana zemzem gelir
Rûyuna bakdıkca hayfâ derdime bir zam gelir
Eşk-i çeşmimle kızılkan dîdeden müdgam gelir
Şimdi gelmezse cefâlar bil ki diğer dem gelir
Bir taraftan ta'neler diğer taraftan gam gelir
Yâ bu cânım al veyâhud ver bana dildârımı
Yâ bu mihnet-hânenen kaldır şu âh u zârımı⁴³⁷

1.1.31. Divan - Mustafa Fethî Efendi

Orta hâlli ve dindar bir aile çocuğu olan şair Fethî, 1253 Muharrem'inde Aydın Vilâyeti'ne tâbi Bozdoğan kasabasının Yenice Mahallesi'nde doğmuştur. “*Seb'i seb'ine erişdim şeyh-i sâl-hurdeyim*” mısraı ile yetmiş yedi yaşına girdiğini ihtiyarlığını terennüm eden şair, bu beytin kenarına (1253 Muharrem'inde ve R. 1252 tarihinde doğduğunu) kayıt ve işaret ederek doğum tarihini kendisi vermiştir.⁴³⁸

Şöhretini aldıktan sonra Fethî mahlâsiyla anılan şairin göbek adı Mustafa'dır. İlk tahsilini babası Molla Ahmed Hoca'dan alan küçük Mustafa'da parlak bir zekâ, şiire ve edebiyata karşı büyük bir istidat göze çarpmıştır. Hilmi, tevazuu ve çalışkanlığı ile herkese kendisini sevdirmiş ve ailesinin büyük itimadını kazanmış olan Molla Mustafa'yı babası Aydın'da Cihanoğlu Medresesi'ne göndermiştir. Molla Mustafa, Aydın'ın en meşhur âlimlerinden sayılan Dutağaçlı Molla Mehmet Efendi Hoca ve Çakır Ahmedzâde'nin derslerine devam etmeye ve arkadaşları arasında bir kavrayış üstünlüğü ile temayüz eylemeye başlamıştır. Esasen aile muhitinden ve babasından aldığı dinî terbiye onun kısa bir zaman içinde medrese hayatına alışmasına yardım etmiştir. Birkaç sene içinde Arapça ve Farsçaya vukuf peyda eden Fethî şiir ve edebiyatla da meşgul olmuş, ilk kalem tecrübesi olarak yazdığı müfredlerde güzellik, sadelik ve mana bakımından birer sehl-i mümtenî denebilecek kadar kuvvetli muvaffakiyetler göstermiştir.⁴³⁹

Hocalarının takdirini ve medrese arkadaşlarının hayranlığını kazanan genç şair, bir taraftan dersleriyle meşgul olurken diğer taraftan de en eski mutasavvıfların hayat ve

⁴³⁷ Kumcu, *Erzurumlu Mütevekkilzade Hacı Ali Gâlib Efendi Divanı*, 159-160.

⁴³⁸ Asaf Gökbel, *Son Asır Türk Şairlerinden Bozdoğanlı Fethi Hayatı, Eserleri ve Divanı* (Aydın: C.H.P. Basımevi, 1940), 7.

⁴³⁹ Gökbel, *Son Asır Türk Şairlerinden Bozdoğanlı Fethi Hayatı, Eserleri ve Divanı*, 8-9.

Rü'yet-i hüsn-i cemâl-i yârdır gönlümdeki
Kimse duymaz bir inilti zârdır gönlümdeki

Görmesem bir gün cemâl-i yâri olmaz râhatım
Cismim âteş-dem kesilir nârdır gönlümdeki

Aşk ile bir nâra vursam sîne-çâk etsem derim
Lîk salmaz zabt eder bir ârdır gönlümdeki

Sabr-ı Eyyûb olsa da tâkat getirmez derdime
Ketmi güç izhârı güç esrârdır gönlümdeki

Nûş-ı sahbâ eyle Fethî kim medâr-ı aşk ola
Var ise isyânım istiğfârdır gönlümdeki⁴⁵⁰

1.1.32. Divan-ı Eş'âr - Mehmed Memdûh Paşa

İstanbul'da doğan şairin asıl ismi Mehmed'dir. Kalemde Memdûh mahlâsını kullanırken, şiirlerinde Fâ'ik mahlâsını tercih etmiştir. Mehmed Fâ'ik Memdûh olarak bilinmektedir. 1853 yılında Hariciye Nezâreti Mektûbî Kalemî'ne intisap etmiştir. Gayret ederek kendisini yetiştirmiştir. Fransızca'yı tercüme yapacak kadar iyi öğrenmiştir. Pek çok memuriyette bulunmuştur. 1887 yılında Konya valisi olmuştur. 1889 yılında Sivas'a, 1893 yılında da Ankara'ya vali olmuştur. 1894 yılında vezaret rütbesi verilmiştir. 1908 yılında kurulan ilk hükûmette Dahiliye nâzırı olarak görev almıştır. 1 Ağustos 1908 tarihinde kabineden istifa etmiştir. Tutuklanarak ilk önce Büyükkada'ya sonra da Sakız adasına sürülmüştür. Sürgünden ayrılmasına müsaade edilince İzmir'e gitmiştir. Sonrasında çıkan afla birlikte İstanbul'a dönerek orada vefat edene kadar münzevî bir hayat sürmüştür. 9 Nisan 1925 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Kabri İsmet Efendi Dergâhı'nda bulunan hazirededir.⁴⁵¹

Mehmed Memdûh Paşa'nın eserleri şunlardır: *Eser-i Memdûh, Yemen Kitası Hakkında Bazı Mütâlaâtım, Miftâh-ı Yemen, Tasvîr-i Ahvâl Tenvîr-i İstikbâl, Mir'ât-ı Şu'unât, Esvât-ı Sudûr, Serâ'ir-i Siyâsiyye ve Tahavvûlât-ı Esâsiyye, Hal'ler ve İclâslar, Kuvvet-i İkbâl Alâmet-i Zevâl, Bedâ'iy-i Âsâr, Divan-ı Eş'âr* (İstanbul 1332).⁴⁵²

Divan-ı Eş'âr isimli eser İstanbul'da 1332 (1916) yılında Matbaa-i Hayriye ve Şûrekâsı matbaasında basılmıştır. Mukaddimesinde şiirin üslûp ve muhtevası hakkında söz söyleyen Paşa bir anlamda kendi poetikasını da ortaya koymaktadır. Şiirdeki yeni gelişmeler üzerinde duran Mehmed Memdûh Paşa, Avrupa dillerini tahsil edenlerin şiire yeni tarzlar getirdiğinden bahsetmekle birlikte bunları beğenmemektedir. Mehmed Memdûh Paşa için eski tarz şiirlerin önemini hâlâ muhafaza ettiğini görmek mümkün-

⁴⁵⁰ Gökbel, *Son Asır Türk Şairlerinden Bozdoğanlı Fethi Hayatı, Eserleri ve Divanı*, 87-88.

⁴⁵¹ Zekerîya Kurşun, "Mehmed Memduh Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 28/495-496.

⁴⁵² Kurşun, "Mehmed Memduh Paşa", 28/496-497.

dür. Hususiyetle Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaları sıkça kullandığı eseri, ağıdalı ve anlaşılması zor bir üslûpla kaleme alınmıştır. Eser 196 sayfa olmakla birlikte 77 numaralı sayfası eksiktir. Müretteb bir divan özelliği taşımaktadır. *Divan-ı Eş'âr*'da 41 kasîde, 1 terkîb-bend, 1 tercî'-bend, 14 mesnevî, 17 tarih, 7 musammat, 257 gazel, 37 kıt'a, 31 metâlî, 3 müfredât bulunmaktadır. Şiirlerin tamamı aruz vezniyle yazılmıştır.⁴⁵³

Nef'î, Nâmık Kemâl, Nahîfî, Hayrî gibi şairlerin şiirlerini tahmîs eden şair, meşhur bir beyti de tesdîs etmiştir.⁴⁵⁴ İbnülemin Mahmûd Kemâl İnal, vaktiyle Leskofçalı Gâlib, Nâmık Kemâl, Hersekli Ârif Hikmet, Hâlet, Nâ'îlî ve Kâzım Paşa gibi değerli şairlerle buluşarak onların gazellerine nazîreler söylediğini aktarmaktadır. Şiirlerinde bazen Memdûh bazen de Fâ'ik mahlâsını kullanmıştır.⁴⁵⁵

İbnülemin Mahmûd Kemâl İnal, Memdûh Paşa hakkında şunları söylemektedir:

"*Memdûh Paşa edib, şair, sühan-şinâs, nüktedân, meclis-ârâ ve serîû'l-intikâl idi. Tavr-ı mahsûs ile güzel şiirler okurdu ve güzel söz söylerdi.*

*Siyâsiyûn, ulemâ, üdebâ, zürefâ ve sair meziyet sahipleri ile -çocukluğundan beri- ihtilât etmiş, birçok şey görmüş ve işitmiş, büyük memuriyetlerde bulunmuş ve seksen sekiz senelik hayatı beyhude geçmemiş idi."*⁴⁵⁶

Şiirlerinden misaller:

**Mersiye-i Diğer Der-Senâ-yı Kurretü'l-ayn-ı Cenâb-ı Resûl Hüseyin-i Şehîd
Radiyallahu Anh**

Hâsıl etdi dilde hicrânın ile her yara su
Hey ne gülşendir nümâyân anda ara ara su

Hikmet-i Hak Hızr'a kıldı zulmeti ayn-ı hayât
Dide-i İskender'e zulmet getirdi kara su

Reşha-pâş olmaz mısın mahrûr-ı aşkın dâğına
Bâğ-bânlar fasl-ı germâda verir gül-nâra su

Dermend-i hicrine etvârını nerm eyle kim
Penbelerle sarf ederler muhtazır bîmâra su

Aşk ile sûzân olan âb-ı hayâtı n'eylesin
Kâr eder mi hiç cîm-i murg-ı âteş-hâra su

İltihâb-ı aşk eşk ile olur mu muntafî
Bir yanardağa ne mümkündür ki kılsın çâre su

⁴⁵³ Fatih Odunkıran, *Mehmed Memduh Paşa ve Divan-ı Eş'ârı (İnceleme-Metin)* (Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 14-21.

⁴⁵⁴ Odunkıran, *Mehmed Memduh Paşa ve Divan-ı Eş'ârı (İnceleme-Metin)*.

⁴⁵⁵ İnal, *Son Asır Türk Şairleri - Kemâlû's-suarâ*, 2000, 3/1298.

⁴⁵⁶ İnal, *Son Asır Türk Şairleri - Kemâlû's-suarâ*, 2000, 3/1299.

Nâ-tûvân u zerd-rû tîg-i sitemle dâğ-dar
Durmaz inler dâ'imâ bir nây bir ben bir gönül

Yâr ile Fâ'ik müselles zevkin icrâ eyledin
Mahrem-i bezm-i safâ bir nây bir ben bir gönül⁴⁵⁹

1.1.33. Divan - Trabzonlu Muallim İbrahim Cûdî

Trabzonlu Muallim İbrahim Cûdî Efendi, 1 Ağustos 1864 Pazartesi (H. 27 Sefer 1281 - M. 20 Temmuz 1280) tarihinde Trabzon'da Hacı Kâsım Mahallesi'nde doğmuştur. Babası Arsin ilçesi Merkez Yeşilce Mahallesi eşrafından Hacı Mehmed Efendi, annesi Aişe Hatun'dur. Soyu "Küçükibrahimoğulları" sülâlesinden gelmektedir. İlk öğrenimini İskender Paşa Medresesi müderrisi olan babasından almıştır. 11 yaşında babasının ölümü ile yetim kalan Cûdî Efendi, Tabakhane Mekteb-i İbtidâî'sinde okumuştur. Daha sonra Müftü Medresesi'ne devam ederek baba mesleğine sahip çıkan şair medrese yıllarını şöyle anlatmıştır: "Yirmi sene kadar devam eden müddet-i tahsilim içinde elfâz-ı ulemâ-yı memleketden Hoca Derviş Efendi, Hacı Faik Efendi, Semercizâde Hacı Mehmed Efendi gibi zevât-ı muhteremenin derslerine devam eyler ve tekmil şûrûh ve merâsim-i ta'kib edebilmek suretiyle ikmâl-i tahsile muvaffakiyetle Semercizâdeyi'den ahz-ı icazet şerefine nail oldum."⁴⁶⁰

İlk defa Ali Naki Efendi'nin açmış olduğu Mekteb-i Hamidiye'ye Türkçe öğretmeni olmuş, ilk kısmının idareciliğini yaparak Arapça derslerini okutmuştur. 1888'de Zeytinlik İlk Mektebi'nin kurucu müdürü olmuş ve bu görevi 1910 yılına kadar sürdürmüştür. Okul bugün Cudibey İlköğretmen Okulu adını taşımaktadır. Bir ara Mekke-i Mükerrerme'ye giderek burada dört yıl kadar kalmış ve Arapçasını geliştirme imkânı bulmuştur. 1882-1901 yılları arasındaki hizmet dönemini şöyle anlatmıştır:

"1300'den 1319 senesine kadar bazı husûsî mekteblerin; Türk Mekteb-i Hamîdî, İran Mektebi, Fransızların Firerler ve diğer ecnebî mekteblerine hâh müdürîyetleriyle, hâh Türkçe, Arabî, Farisî, Tarih gibi tedrisat ile evkâd-güzâr olmuşum."⁴⁶¹

Cûdî Efendi'nin ilk resmî memuriyeti, 26 Temmuz 1319'da (8 Ağustos 1903 Cuma) tayin edildiği Trabzon Ticaret Mahkemesi Daimî Azalığıdır. Bir ara mahkemenin başkanlığını da yapmıştır. İl jandarma teşkilâtının ıslâhı sırasında Trabzon'da açılan Efrâd-ı Cedîde ve Posta Kumandanları Mektebi'nde Türkçe öğretmenliğinde bu mektep için bir de marş yazmıştır. 11 Birinci Teşrîn 1326 - 19 Şevval 1328 (24 Ekim 1910) Pazartesi tarihinde Trabzon Sultani'sine imtihanla Arapça öğretmeni olmuş ve bu görevi sultanilerin kapanmasına kadar devam etmiştir. Sultani öğretmenliği yanı sıra Birinci Teşrîn 1327 (14 Ekim 1911) tarihinde Trabzon Askerî Rüşdiyesi'ndeki Kavâ'id dersi öğretmenliği, Kız Numûne Mektebi müdürlüğü ve öğretmenliği, üç-beş yıl kadar fahrî olarak Trabzon Maârif Meclisi Azalığı ve bir yıl kadar da Trabzon Vali-

⁴⁵⁹ Odunkıran, Mehmed Memduh Paşa ve Divan-ı Eş'ârı (İnceleme-Metin), 493.

⁴⁶⁰ Albayrak, Trabzonlu Divan Edebiyatı Şairleri, 168.

⁴⁶¹ Albayrak, Trabzonlu Divan Edebiyatı Şairleri, 168.

Firāk-ı âteşin-i yâr ile ben âh çekdikce
Dehânım sanki bir volkan gibi durmaz döker âteş

Değildir sûrh-i fecr ü şafak gûyâ ki aşkınla
Saçar hurşîd şark u garba her şâm u seher âteş

Çok âteşler yedim yandım yıkıldım anladım bildim
Değilmiş âteş-i hicrân gibi cân-sûz her âteş

Cahîm etse bana bir gayz-ı Nemrûdâne dünyâmı
Ben İbrâhîm isem Cûdî bana vermez zarar âteş⁴⁷²

1.1.34. Divan - Ahmed Sâfi

Ahmed Sâfi İstanbul Bahçekapı'da doğmuştur. Sıbyan mektebi ve Vâlide Sultan Rüşdiyesi'nden mezun olmuştur. Babasının memur olmasından dolayı hem Anadolu'da hem de Rumeli'de pek çok şehirde bulunmuştur. İstanbul'da 1865 yılında memuriyete başlamıştır. Bu dönemde Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) devam ederken iplikhane, askerî misafirhane ve hastahane başkâtipliği görevlerinde bulunmuştur. Memuriyet hizmeti kırk sekiz yıl sürmüştür. 1913 yılında emekli olmuştur. *Sefînetü's-Sâfi* adlı eserini emekli olduktan sonra yazmaya başlamıştır. Vefatından bir yıl önce cuma geceleri Özbekler Tekkesi'nde *Mesnevî* okutmuştur. 24 Mayıs 1926 tarihinde vefat eden Ahmed Sâfi, Anadolu kavağı'nda bulunan şehitliğe defnedilmiştir. Söylentiler arasında Nakşibendî Hâlidî şeyhlerinden olan Yanyalı İsmet Efendi'ye bağlandığı, ancak tarikatını gizlediği bilgisi vardır. Türkçe, Arapça ve Farsçaya vâkıf olduğu anlaşılan şairin dönemin tasavvuf ve ilim erbabı olan İbnülemîn Mahmûd Kemâl İnâl, Hüseyin Vassâf, Bursalı Mehmed Tâhir ve Ahmet Avni Konuk gibi pek çok zatla tanışıklığı vardır.⁴⁷³

Ahmed Sâfi 1885-1886 yıllarında, üç dört sayı neşredildikten sonra kapanan, on beş günlük periyotlarla neşredilen Şu'le dergisinin editörlüğü vazifesini de deruhte etmiştir. Ahmed Sâfi'nin eserleri şunlardır: *Sefînetü's-Sâfi*, *Divan*, *Mecmû'am*.⁴⁷⁴

Sefîne-i Evliyâ'da Hüseyin Vassâf, Ahmed Sâfi ile ilgili şu sözleri söylemektedir:

"Sâfi Bey'in mektûbları ve gazeliyyâtı okunursa derece-i kemâlinin ne kadar bâlâter olduğu nümâyân olacağından fazla söz söylemeye hâcet kalmaz. Müşârünileyhin bir muazzam eseri vardır. Nâmı Sefîne-i Sâfiye'dir. Bunda birçok zevât-ı kirâmın tercüme-i hâli ve eâzım-ı İslâm'ın sözleri ve müellifinin hakâyika, dakâyika dâir bahisleri vardır.

Uzunca boylu, beyâz sakallı, gözlüklü, sevimli, halûk, beşûş, mültefit, mahviyyetli, pek temiz yürekli bir zât-ı âli-kadrdır.

⁴⁷² Albayrak, *Trabzonlu Divan Edebiyatı Şairleri*, 177.

⁴⁷³ Necdet Tosun, "Ahmed Sâfi Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016), Ek-1/50-51.

⁴⁷⁴ Tosun, "Ahmed Sâfi Bey", Ek-1/50-51.

Sâhib olmak ne büyük devlet imiş anlaşılır
İz hümâ ma'ni-i fi'l-gâr gönülden gönüle

Soyunanlar bu libâs-ı beşeriden Sâfi
Vuslata oldu sezâvâr gönülden gönüle⁴⁷⁷

**Hız. Pîr Sünbül Sinân (Kaddesa'llâhu'l-Mennân)'ın,
"Gel ey sâlik diyem bir söz ki hakdır
İşidir hakkı şol kim hak kulakdır"
Matla'lı Gazel-i Kudsiyyelerine Nazîre-i Âcizânedir:**

Tecellî-i Hudâ'ya kalb otakdır
Sivâ rûy-ı arûsa bir duvakdır

Sülûkün yolları gâyet uçurum
Ayağı nefsinin ammâ kayakdır

Sakın çeldirme kendin ey özü pâk
Nefis dedikleri sert bir çomakdır

Rücû' ile gelir sâlik olanlar
Der-i mürşid muhabbetli kucakdır

Temizle kalbini şirk ü sivâdan
Gönül zîrâ mülevves bir çanakdır

Yıkıp bu varlığı yokluğu şâd ol
Sarây-ı menzil-i vuslat uzakdır

Kuyûdun tohmunu saçma vücûda
Zemîni nefsinin gâyet çorakdır

Münezzehdir Hudâ'nın misli yokdur
Anı sanma bilen usdur damakdır

Götürmez zerrece varlık muhabbet
O kim da'vâdadır ehl-i nifâkdır

Ene akrab buyurdu zât-ı Mevlâ
Anı zannetme kim Sâfi irakdır⁴⁷⁸

⁴⁷⁷ Akkuş - Yılmaz, *Sefîne-i Evliyâ - Osmânzâde Hüseyin Vassâf*, 4/222-223.

⁴⁷⁸ Akkuş - Yılmaz, *Sefîne-i Evliyâ - Osmânzâde Hüseyin Vassâf*, 4/224-225.

İstersen ehl-i derde bin fasl u bâb okursun
Gûyâ devâ-yı aşkın sende kitâbı yok mu

Yalvar bu derdin Hazmî gelir devâsı
Bunca niyâzın elbet bir müstecâbı yok mu⁵²²

1.1.39. Divan - Mustafa Âsım

Mustafa Âsım Efendi, Diyarbakırlı divan sahibi şairlerdendir. İlk eğitimi tamamladıktan sonra iyi bir medrese eğitimi almıştır. Çeşitli memuriyetlerde bulunmuştur. Şiirlerinin bir kısmı *Diyarbakır Dicle Gazetesi*'nde neşrolunmuştur.

Şiirinden misal:

Ey şehidânın Süleymân-ı muazzam mefhari
Hazret-i seyf-i Hudâ'nın necli a'zam rehberi

Ceyş-i pâk-i evliyânın müntehâb ser-askeri
Kahramân fâtihî sensin bu şehir-i Âmid'in

Böyle bir sûr-ı metîn içre yapılmış beldeyi
Zabt u teshîr eyledin bir günde ey dîn rehberi

Hazret-i Haydar misali kal'a-i Hayber gibi
Bir cihâd etdin ki dilşâd eyledin peygamberi

Bahtiyârdır belde halkı minnetinle ser-te-ser
Mazhar-ı Gufrân-ı Rahmân oldu kalbin makberi

Ravza-i gülşen makâmındır senin ey pâk zât
Zâ'irîne bahşeder envâr-ı misk ü anberi

Yâ İlâhî Gâzi-i Sultân Süleymân aşkına
Bahş kıl müştâkına uhrâda kâb-ı kevseri

Her gelen züvvâre minnet eylerim âdâb ile
Fâtihâ İhlâs'ı takdîm eylesinler her biri

Bu mukaddes mescid içre farzını îfâ eden
Âbidine müjdeler olsun cinândır yerleri

Ey sipehdâr-ı gazâ senden tazarrû' eylerim
Kıl şefâ'at Âsım-ı şeydâya rûz-ı mahşeri⁵²³

⁵²² Ayaz, *Kanbalakzâde Hazmî Divanı (İnceleme-Metin)*, 285.

⁵²³ İhsan Işık, *Diyarbakırlı İlim Adamları Yazarlar ve Sanatçılar* (Elvan Yayınları, 2014), 343-344; akt. *Diyarbakırlı Divân Sahibi Şairler*, 209-210.

1.1.40. Divan - Zeynel Âbidin (Sıdkî Baba)

Son yılların güçlü ozanlarından olan Sıdkî Baba Mersin'in Tarsus ilçesine bağlı Yenice köyünde 1865 yılında dünyaya gelmiştir. Asıl adı Zeynel Âbidin'dir. Sıdkî Baba'nın soyu Oğuz Türklerinin Bozok koluna bağlı Dedekargın aşiretinden gelmektedir. Dedekargın aynı zamanda Anadolu'da bir ocağın adıdır. Dedekargın aşireti Anadolu'nun çeşitli yörelerine dağılırken bir grup da Malatya'nın Tohma çayı kenarında Çerme (Bereketli) adında bir köye yerleşmişlerdir. Uzun yıllar bu köyde yaşayarak arazi ve mülk sahibi olmuşlardır. Bunların arasında Hacı Ahmetler diye tanınan bir aile vardır. Sıdkî Baba'nın dedesi bu Hacı Ahmetlerdendir.⁵²⁴

Zamanla Mehmet büyür ve Mısır'a gider. Mehmet Mısır'a vardıktan bir müddet sonra bir arkadaşıyla kaçmayı başararak köyüne döner ve Eşeli adında bir kızla evlenir. Bu evlilikten Ahmet ve Zeynel Âbidin adında iki oğlu olur. Ahmet'in torunları Toksoy adıyla Yenice'de yaşamaktadırlar. Baba Mehmet'in erken ölümü ile çocuklar yetim kalırlar. İki kardeş köy medresesinde okuyup yazmayı öğrenirler. Zeynel Âbidin saz çalmayı da öğrenir ve Pervane mahlâsıyla deyişler söylemeye başlar. Altı yaşında deyiş söylediği rivayet edilmiştir:

Kul Pervane'm eder ikrar kılmışız
Elestü bezminde Hakk'ı bilmişiz
Anadan doğmadan aşka yanmışız
Pervane olsak da hoş olmasak da

Zeynel Âbidin'in adı artık Pervane'dir. Pervane on iki yaşına geldiğinde Hacı Bektaş aşkıyla yanar tutuşur ve ününü duyduğu Hacibektaş Dergâhına gitmeyi arzular, annesinden izin ister. Annesi çocukluğunu bahane ederek izin vermez ve "Biraz daha büyü de sonra gidersin." der. Fakat Pervane aklına koyduğu için bir gün habersizce kaçır, farkına varan annesi arkasından atlı göndererek yoldan geri çevirtir. Pervane bir müddet sonra tekrar kaçır ve bu sefer planını uygulamayı ve Hacibektaş'a ulaşmayı başarır. Pervane 1293/1876 yılında dergâha gittiğini ve o zaman on iki yaşında olduğunu deyişlerinde tekrarlamaktadır. Buna göre doğum yılı 1281/1865'tir.⁵²⁵

Pervane, köyünden kaçmayı başarıp yola koyulduğunda maceralı bir yolculuk geçirir. Yolu bilmediğinden sorarak tek başına ve yürüyerek yola devam eder. Akşam bir hana vardığında arkasından hana bir atlı gelir. Bu zat Pervane ile ilgilenir ve Hacı Bektaş' a gideceğini öğrenince "Ben de o tarafa gideceğim, beraber gideriz." der. Fakat Pervane kuşkulıdır. Annesi tarafından gönderildiğini sabah olunca kendisini geri götürceğini düşünerek huzuru ve uykusu kaçır. Fakat sabahleyin beraber yola düştüklerinde geldiği yöne gitmediklerini görünce içi rahatlar, birlikte yola devam ederler. Bir vadiye düşerler ki, mevsim ilkbahar, kar suları dolayısıyla dereler coşkun akmaktadır. Vadi boyunca coşkun sularla yol pek çok kereler kesilmektedir. Çocuk Pervane'nin o suları geçmesi mümkün değildir. Atlı: "Oğlum bu suları nasıl geçeceksin, gel terkime bin." diyerek çocuğu atın arkasına alıp vadiyi geçtikten sonra düzlüğe

⁵²⁴ Baki Yaşa Altınok, *Sıdkî Baba Divanı* (Ankara: Sistem Ofset, 2013), 1.

⁵²⁵ Altınok, *Sıdkî Baba Divanı*, 2.

TABLO

20. YÜZYILDA YAZILMIŞ DİVANLAR • 999

Tablo 1. Özet Bilgiler

NO	İSİM	DOĞUM YERİ	VEFAT YERİ	DOĞUM TARİHİ	VEFAT TARİHİ	DİVANIN ADI	MAHLÂS	VEZİN	MESLEK	TARİKAT
1	Seyyid Selmân Efendi	İstanbul	İstanbul	1883	1915	Sâkı-i Aşk	Aşkî	Aruz - Hece	-	Kâdiriyye (Âhî kolu) (Seyh)
2	Yüsuf Bahaeddin Bey	İstanbul	İstanbul	1851	1916	Mecmû'a-i Eş'arım	Bahâ	Aruz Hece	Bürokrat	-
3	Ketencizâde Mehmed Rüşü	Erzurum	Erzurum	1834	1916	Divan	Ketencizâde Rüşdî Ketencizâde Rüşdî	Aruz - Hece	Din görevlisi	Nakşibendiyye
4	Bursalı Murâd Emrî	Tırhala	Bursa	1850	1916	Divan	Emrî	Aruz	Gazeteci Kütüphaneci Kitapçı Matbaacı	-
5	Edîb Harabî	İstanbul	-	1853	1916	Divan	Harabî	Aruz - Hece	Kâtip	Bektaşîyye
6	Muhammed Durak	Urfa	-	1860	1916	Divan	Fâ'ik Durak	Aruz	Tüccar Çiftçi	-
7	Mehmet Nûrî	Antalya Akseki	Manisa - Turgutlu	1868	1916	-	Nûrî	Aruz Hece	Memur Seyyar satıcı	-
8	Hüseyin Kâmil Bey	İstanbul	Karaman	1878	1912-1916?	Divançe	Dehrî	Aruz	Memur Gazeteci Yazar Tiyatro yazarı	-
9	Mehmet Şükrü	Rize - Pazar	Rize - Pazar	1840	1917	Divan	Şükrî	Aruz	Tüccar	-

10	Mehmed Bahâeddîn Bey	İstanbul	İstanbul	İstanbul	1845	1917	Ufak Mecmû'a-i Şîr	Bahâ Bahâ'î	Aruz	-	-
11	Hâfız Baba (Mehmed Salih Baba)	İstanbul	İstanbul	İstanbul	1852- 1853	1917	Divan-ı Aşk	Hâfız	Aruz - Hece	İmam	Bektâşiyye (Şeyh)
12	Kastamonulu İshakzâde Fevzî	Kastamonu	Kastamonu	Kastamonu	1857	1917	Mecmû'a-i Eş'âr	Fevzî	Aruz	Memur	Bektâşiyye
13	Mehmed Şevket	Urfa	Urfa	Urfa	1861	1917	Divan	Şevket	Aruz	-	-
14	Abdullah Necîb Efendi	Antep	Antep	Antep	1843	1918	Divan	Necîb	Aruz	Müderris	-
15	Yûsuf Zîyâ Bey	Yozgat	İstanbul	İstanbul	1854	1918	Birinci Mecmû'a-i Eş'ârım yâhud Nev- Bahârım - İkinci Mecmû'a-i Eş'ârım yâhud yâhud Sonbahârım	Zîyâ	Aruz	Memur - Hukukçu	-
16	Şerif Ahmed Reşid Paşa	İstanbul	İstanbul	İstanbul	1858	1918	Divan	Reşid	Aruz	Yüksek bürokrat	-
17	Yozgatlı Mehmed Sa'îd	Yozgat	Ankara	Ankara	1850	1918	Divan	Fennî Sa'îd	Aruz - Hece	Memur	Nakşibendiyye
18	Hacı Muhiddinzâde Hüseyn Hüsnu Efendi	Kilis	Gaziantep	Gaziantep	1875	1916- 1918?	Divan	Hüsni	Aruz	Siyasetçi	-
19	Kerküklü Bahâ	Kerkük	Musul	Musul	1880	1918	Reşhât-ı Tahassür	Bahâ	Aruz	Asker	-